

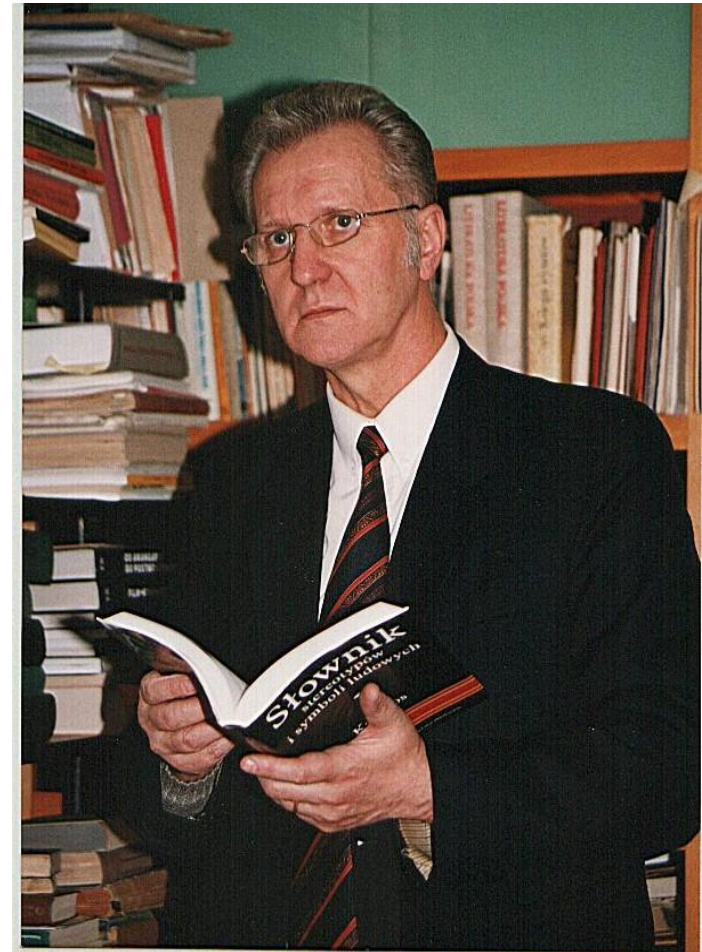
**Słowniki dialektologiczny i etnolingwistyczny
jako gatunki mowy**

**Tarminiai ir etnolingvistiniai žodynai kaip kalbos
žanrai**

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska

UMCS Lublin, Polska

J. Bartmiński, *Czym różni się „Leksykon aksjologiczny” od słownika językowego i encyklopedii?*, [w:] *Wartości w językowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4. *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka, Lublin 2018, s. 9-23.

Słownik, leksykon, encyklopedia jako pojęcia typologiczne

Žodynas, leksikonas, enciklopedija kaip tipologinės sąvokos

Słownik

‘zbiór wyrazów ułożonych według pewnej zasady (najczęściej alfabetycznie) objaśnianych pod względem znaczeniowym, często ilustrowanych przykładami użycia’ (SJP pod red. Witolda Doroszewskiego),
"žodžių, išdėstytų pagal tam tikrą taisyklę (paprastai abėcėlės tvarka), rinkinys, aiškinamas pagal reikšmę, dažnai iliustruojamas vartojimo pavyzdžiais" (SJP red. Witold Doroszewski),

‘zbiór wyrazów zestawionych według przyjętej przy jego opracowaniu zasady, najczęściej ułożonych w porządku alfabetycznym, objaśnionych pod względem ich znaczenia (co może być ilustrowane przykładami użycia); także: książka zawierająca ten zbiór wyrazów’ (PSWP Zgół 2002, 39/208)

‘systematycznie ułożony indeks jednostek językowych, najczęściej wyrazów, wybranych wg ustalonej zasady i podanych z odpowiadającymi jego celowi informacjami’ (EJO, autor hasła: Z. Saloni)
"sisteminiai sutvarkyta kalbos vienetų, dažniausiai žodžių, rodyklė, atrinkta pagal nustatytą taisyklę ir pateikta su jos pasikirtį atitinkančia informacija" (EJO, įrašo autorius: Z. Saloni)

Encyklopedia

‘wydawnictwo naukowe będące systematycznym zbiorem (ułożonym alfabetycznie lub według zagadnień) wiadomości ze wszystkich dziedzin wiedzy albo z jednej gałęzi wiedzy’ (SJP Dor),

"mokslinis leidinys, kuriame sisteminiai (abėcėlės tvarka arba pagal temas) renkamos žinios iš visų mokslo šakų arba iš vienos mokslo šakos" (SJP Dor),

‘ujęty alfabetycznie albo rzeczowo w uporządkowane hasła systematyczny zbiór wiadomości ze wszystkich dziedzin wiedzy lub jednej z nich’ (PSWP Zgół 1997, 10/434).

Specyfika słownika językowego w relacji do encyklopedii łączy się z przeciwstawieniem obrazu świata – potocznego („naiwnego”) i naukowego.

Kalbos žodyno savitumas enciklopedijos atžvilgiu susijęs su pasaulio vaizdo - šnekamosios ("naivosios") ir mokslinės - sugretinimu.

Jurij Apresjan:

Zadaniem leksykografa, jeśli nie chce on porzucić swojej nauki i przekształcić się w encyklopedystę, jest ujawnienie tego [naiwnego] obrazu świata w leksykalnych znaczeniach wyrazów i odzwierciedlenie go w systemie definicji (Apresjan 1980: 81).

Leksikografo uždavinys, jei jis nenori atsisakyti savo mokslo ir tapti enciklopedistu, yra atskleisti šį [naivų] pasaulio vaizdą leksinėse žodžių reikšmėse ir atspindėti jį apibrėžimų sistemoje (Apresjan 1980: 81).

Naiwne obrazy świata, uzyskiwanie poprzez analizowanie wyrazów z rozmaitych języków, mogą się różnić w szczegółach, podczas gdy naukowy obraz świata nie zależy od języka, w którym jest opisywany (Apresjan 1980: 80).

Naivūs pasaulio vaizdai, gauti analizuojant įvairių kalbų žodžius, gali skirtis detalėmis, o mokslinis pasaulio vaizdas nepriklauso nuo kalbos, kuria jis aprašomas (Apresjan 1980: 80).

Anna Wierzbicka:

Definicje naukowe nie odpowiadają pojęciom zwykłych użytkowników języka. Podstawowy problem przedstawia się następująco: nauka jest – lub dąży do tego, aby być – uniwersalna; ma ona odzwierciedlać całą wiedzę ludzką (w szczególności wiedzę ekspertów z różnych dziedzin), język natomiast nie jest uniwersalny, zawiera się w nim bowiem doświadczenie tych ludzi, których łączy wspólna kultura i wspólna egzystencja. Nie jest to doświadczenie eksperta z wąskiej dyscypliny, lecz doświadczenie przeciętnego ‘człowieka z ulicy’ (Wierzbicka 1993: 252).

Moksliniai apibrėžimai neatitinka paprastų kalbos vartotojų sąvokų. Pagrindinė problema yra tokia: mokslas yra - arba siekia būti - universalus; jis turėtų atspindėti visas žmogaus žinias (ypač įvairių sričių specialistų žinias), tuo tarpu kalba nėra universali, nes joje kaupiama patirtis tų žmonių, kuriuos sieja bendra kultūra ir bendra egzistencija. Tai ne siauros disciplinos specialisto, o vidutinio "žmogaus iš gatvės" patirtis (Wierzbicka 1993: 252).

Różnice między słownikiem językowym a encyklopedią

Lingvistinio žodyno ir enciklopedijos skirtumai

Podstawa różnicowania Skirstymo pagrindas		Słownik	Encyklopedia
Charakter hasła Straipsnio tipas	Wyraz/žodis	+	
	Przedmiot / daiktas		+
Sposób objaśniania Aiškinimo tipas	definicja nominalna / nominalinė definicija	+	
	definicja realna / realinė definicija		+
Typ wiedzy stanowiącej bazę dla definicji i eksplikacji Žinių, kuriomis grindžiamos apibrėžtys ir paaiškinimai, tipas	wiedza potoczna / kasdienės žinios	+	
	wiedza naukowa mokslinės žinios		+

- **MYSZY – opis encyklopedyczny** (A. Wierznica, *Nazwy zwierząt*, [w:] ODiD, 1993, s. 256-258).

- Tym nieprecyzyjnym terminem określa się małe gryzonie, najczęściej zwykłą mysz domową (*Mus musculus*), rząd *Mus*, rodzina *Muridae*. W Ameryce północnej wiele gatunków rozpowszechnionej, zróżnicowanej rodziny *Cricetidae* jest również nazywanych myszami. Nazwy poszczególnych gatunków są zazwyczaj terminami złożonymi, np. mysz zbożowa (europejska – *Mycromys*, amerykańska – *Reithrodontomys*, leśna euroazjatyka – *Apodemus*, mysz białonoga amerykańska (*Peromyscus*) lub mysz kieszonkowa północnoamerykańska (*Perognathus*).

- Myszy występują na wszystkich obszarach lądowych i prawdopodobnie są najczęściej spotykanymi ssakami. Niektóre gatunki można napotkać tylko w ściśle określonym środowisku; inne są szeroko rozpowszechnione. Przykładowo, rząd *Mus* występuje we wszystkich większych skupiskach lądowych; dzięki człowiekowi typowy gatunek rozprzestrzenił się i zaadaptował we wszystkich zamieszkałych strefach ziemi. Gatunek *Peromyscus* pojawia się na większości obszarów Ameryki Północnej i Centralnej, od strefy subarktycznej do tropików, żyje na bagnach, pustyniach, w lasach, górach i preriach. Pożywienie myszy jest różnorodne (niektóre gatunki są wszystkożerne) – jedzą nasiona, rośliny, stawonogi, mięso. Myszy padają łupem większych ssaków mięsożernych, gadów i paków drapieżnych. Myszy stanowią najważniejszą grupę pokarmową dla ssaków.

- Myszy dojrzewają względnie wcześnie: mysz domowa jest zdolna do rozmnażania poczynawszy od drugiego – trzeciego miesiąca życia. Ciąża trwa ok. trzech tygodni. Miot liczy od 1 do 18 osobników, przy czym jego wielkość zależy od gatunku, od liczby wcześniejszych miotów (...) i od pory roku. [...]

- Niektóre gatunki są społeczne i przebywają we wspólnych norach lub koloniach, przedstawiciele innych są samotnikami. [...]

- Wiele gatunków myszy (w szczególności mysz domowa) chętniej przebywa w pomieszczeniach zbudowanych przez człowieka i bywa groźną plagą nie tylko ze względu na powodowane straty, lecz także na roznoszenie chorobotwórczych zarasków (tyfus, zarazy). [...]

- Zwykle biała mysz – oswojona odmiana myszy domowej – jest często wykorzystywana w eksperymentach medycznych. Jest ona również ulubionym zwierzęciem domowym. W celach eksperymentalnych wyhodowano również wiele innych odmian o różnych wartościach genetycznych i pokarmowych (*Encyclopaedia Britannica* 1969, 15, 963).

Pelės - enciklopedinis aprašymas (A. Wierznica, Gyvūnų pavadinimai, [in:] ODiD, 1993, p. 256-258).

- Šis netikslus terminas vartojamas smulkiems graužikams, dažniausiai naminėms pelėms (*Mus musculus*), *Mus* būrio, *Muridae* šeimos, apibūdinti. Šiaurės Amerikoje daugelis plačiai paplitusios ir įvairios *Cricetidae* šeimos rūšių dar vadinamos pelėmis. Atskirų rūšių pavadinimai paprastai yra sudėtiniai terminai, pavyzdžiui, Europos grūdinė pelė (*Mycromys*), amerikinė pelė (*Reithrodontomys*), Eurazijos miškinė pelė (*Apodemus*), amerikinė baltauodegė pelė (*Peromyscus*) arba Šiaurės Amerikos kišeninė pelė (*Perognathus*).
- Pelės aptinkamos visose sausumos teritorijose ir yra bene labiausiai paplitę žinduoliai. Kai kurios rūšys sutinkamos tik aiškiai apibrėžtoje aplinkoje, kitos yra plačiai paplitusios. Pavyzdžiui, musių būrys aptinkamas visose pagrindinėse sausumos bendrijose; žmonių dėka tipišką rūšį paplito ir prisitaikė visose apgyvendintose Žemės teritorijose. *Peromyscus* rūšis paplitusi daugelyje Šiaurės ir Centrinės Amerikos teritorijų nuo subarktinės zonos iki tropikų, gyvena pelkėse, dykumose, miškuose, kalnuose ir prerijose. Pelės maitinasi įvairiai (kai kurios rūšys yra visaėdės) - jos minta sėklomis, augalais, nariuotakojais ir mėsa. Pelės tampa didesnių mėšėdžių žinduolių, roplių ir plėšrūnų gaujų aukomis. Pelės yra svarbiausia žinduolių maisto grupė.
- Pelės subręsta palyginti anksti: naminė pelė gali daugintis nuo dviejų-trijų mėnesių amžiaus. Nėštumas trunka apie tris savaites. Jauniklių vados būna nuo 1 iki 18 individų, jų dydis priklauso nuo rūšies, ankstesnių vadų skaičiaus (...) ir sezono. [...]
- Kai kurios rūšys yra socialios ir gyvena bendruose urvuose ar kolonijose, kitos - vienišos. [...]
- Wiele gatunków myszy (w szczególności mysz domowa) chętniej przebywa w pomieszczeniach zbudowanych przez człowieka i bywa groźną plagą nie tylko ze względu na powodowane straty, lecz także na roznoszenie chorobotwórczych zarazków (tyfus, zarazy). [...]
- Zwykle biała mysz – oswojona odmiana myszy domowej – jest często wykorzystywana w eksperymentach medycznych. Jest ona również ulubionym zwierzęciem domowym. W celach eksperymentalnych wyhodowano również wiele innych odmian o różnych wartościach genetycznych i pokarmowych (*Encyclopaedia Britannica* 1969, 15, 963).

MYSZY – def. pojęcia (A. Wierznica, *Nazwy zwierząt*, [w:] ODiD, 1993, s. 254-256).

rodzaj stworzenia ludzie nazywają je „myszami” wszystkie są tego samego rodzaju	KATEGORIA NAZWA „NATURA”
ponieważ pochodzą ze stworzeń tego samego rodzaju, ludzie mogliby powiedzieć o nich to:	POCHODZENIE
żyją w miejscach lub w pobliżu miejsc, gdzie żyją ludzie, ponieważ chcą jeść rzeczy, które ludzie trzymają tam dla ludzi do jedzenia ludzie nie chcą, aby one tam żyły (niektóre stworzenia tego rodzaju żyją na polach, lecz chcąc wyobrazić sobie stworzenia tego rodzaju, ludzie wyobrażali je sobie jako żyjące blisko miejsc, gdzie żyją ludzie)	ŚRODOWISKO
człowiek może z łatwością trzymać je w jednej ręce (większość ludzi nie chciałaby trzymać ich w ręce)	WIELKOŚĆ
są one szarawe lub brązowe nie można ich łatwo zobaczyć	WYGLĄD
niektóre stworzenia tego rodzaju są białe niektórzy ludzie używają ich, gdy chcą wiedzieć co się dzieje ze stworzeniami, kiedy ludzie robią im różne rzeczy niektórzy ludzie trzymają je w domach lub w pobliżu domów, ponieważ chcą je obserwować i dbać o nie lecz chcąc wyobrazić sobie stworzenia tego rodzaju ludzie wyobrażaliby je sobie jako szarawe lub brązowe	

PELĖS - def. sąvoka (A. Wierznica, Gyvūnų pavadinimai, [in:] ODiD, 1993, p. 254-256).

- būtybės TIPAS KATEGORIJA
- žmonės juos vadina "pelių" vardu PAVADINIMAS
- jie visi yra tos pačios rūšies "prigimties". „PRIGIMTIS”
- nes jie yra kilę iš tos pačios rūšies būtybių, KILMĖ

žmonės apie juos gali pasakyti, kad:

- jos gyvena aplinkoje arba netoli APLINKA

žmonių, nes jie nori valgyti daiktus,

kuriuos žmonės ten laiko, kad žmonės galėtų valgyti.

žmonės nenori, kad jie ten gyventų.

(Kai kurie šios rūšies gyvūnai gyvena laukuose,

bet norėdami įsivaizduoti tokias būtybes

žmonės įsivaizdavo jas kaip gyvenačias netoli žmonių gyvenamosios vietos).

žmogus gali lengvai laikyti juos vienoje rankoje DIDIS

(dauguma žmonių nenorėtų jų laikyti rankoje)

jos yra pilkšvos arba rudos.

IŠVAIZDA

juos nelengva pastebėti.

kai kurios šios rūšies būtybės yra baltos.

kai kurie žmonės jas naudoja, kai nori sužinoti

kas nutinka būtybėms, kai žmonės su jomis ką nors daro.

kai kurie žmonės jas laiko savo namuose arba šalia jų.

nes jie nori jas prižiūrėti ir jomis rūpintis.

bet norėdami įsivaizduoti tokias būtybes

žmonės juos įsivaizduoja kaip pilkšvas arba rusvas.

jos turi trumpas kojas.
todėl, kai jos juda, nematyti, kaip juda jų kojos.
atrodo, kad jos visu kūnu liečia žemę.
dėl šios priežasties jos gali greitai įlįsti į mažas skylutes žemėje.
jos yra minkštos
dėl šios priežasties jos gali tilpti į labai siauras angas.
jų galva atrodo taip, tarsi nebūtų atskira kūno dalis.
visas jų kūnas atrodo kaip mažas daiktas su ilga plona, be plaukų
uodega
priekinė galvos dalis išsikišusi į priekį.
šonuose yra keletas kietų plaukelių.
iš abiejų pusių kyšo dvi apvalios ausys
viršugalvis
jos turi mažus aštirus dantis, kuriais kandžioja daiktus.

nenori būti arti žmonių ar kitų gyvūnų;
kai žmonės ar kiti gyvūnai yra netoli, jos nedaro
neskleidžia jokio garso
pasislėpti nuo žmonių ir gyvūnų,
tokiose vietose, kur žmonės ir gyvūnai negali jų pasiekti.
kitų rūšių gyvūnai, gyvenantys vietose, kuriose
žmonės gyvena, (katės), nori gaudyti ir žudyti gyvūnus
šios rūšies
žmonės savo namuose ar šalia jų deda ypatingus daiktus,
nes nori gaudyti ir žudyti tokius padarus.
pagauti jie skleidžia garsus.
jie panašūs į garsus, kuriuos gali skleisti ploni daiktai
jie skamba taip, tarsi norėtų pasakyti, kad kažkas blogo
vyksta su jais

ELGESYS

poruszają się w miejscach, gdzie mieszkają ludzie,
szukając czegoś do jedzenia
mogą poruszać się bardzo szybko
mogą poruszać się bez wydawania dźwięków
czasem, kiedy się poruszają, można usłyszeć ciche dźwięki
brzmi to tak, jakby coś lekkiego i twardego przesuwano
się szybko po czymś twardym

czasem można zobaczyć bardzo małe, ciemne, okrągławe
cząstki czegoś (odchody) w miejscach, w których były

ludzie myślą o nich to:

są małymi stworzeniami,
są ciche,
nie chcą, aby ludzie lub inne zwierzęta
zbliżały się do nich

STOSUNEK DO LUDZI

niełatwo je zauważyć;

mogą robić złe rzeczy w miejscach, gdzie mieszkają ludzie
lubią jeść twardą, żółtą substancję pewnego rodzaju
(ser), którą jedzą ludzie.

jie juda žmonių gyvenamose vietose,
ieškodami ko nors pavalgyti
gali judėti labai greitai
jie gali judėti neskleisdami garso.
kartais, kai jie juda, galima išgirsti tylų garsą.
skamba taip, tarsi judėtų kažkas lengvo ir kieto.
greitas judėjimas per ką nors kieto.

kartais galima pamatyti labai mažų, tamsių, apvalių
kažkokių dalelių (išmatų) tose vietose, kur jos buvo

ką apie juos galvoja žmonės:

SANTYKIAI SU ŽMOGUMI

jie yra maži padarėliai,

jie yra tylūs,

nenori, kad žmonės ar kiti gyvūnai

artintųsi prie jų

juos nelengva pastebėti;

jie gali daryti blogus dalykus ten, kur gyvena žmonės.

mėgsta valgyti kietą geltoną substanciją

(sūris), kurią valgo žmonės.

Jakie opracowania określa się mianem *leksykonu*?

Kokie veikalai vadinami leksikonu?

Leksykon

‘słownik w szczególności zawierający wiadomości encyklopedyczne’ (SJP Dor, 1968)

‘słownik encyklopedyczny’ (SWJP Dun, 1996 i USJP Dub, 2003)

‘słownik zawierający przede wszystkim terminy fachowe występujące w określonej dziedzinie’ (PSWP Zgół 1998)

‘książka o charakterze encyklopedycznym, zawierająca krótkie informacje z jakiejś dziedziny’ (ISJP Bań, 2000)

‘publikacja podobna zarazem do słownika i encyklopedii, zwykle poświęcona określonemu tematowi’ (*Pierwszy internetowy słownik poprawnej polszczyzny* - dobrysownik.pl)

Leksikonas

'žodynas, ypač su enciklopedine informacija' (SJP Dor, 1968)

"enciklopedinis žodynas" (SWJP Dun, 1996 m. ir USJP Dub, 2003 m.)

"žodynas, kuriame pirmiausia pateikiami tam tikros srities profesiniai terminai" (PSWP Zgół 1998)

"enciklopedinio pobūdžio knyga, kurioje pateikiama trumpa informacija apie tam tikrą sritį" (ISJP Bań, 2000)

"leidinys, panašus į žodyną ir enciklopediją, paprastai skirtas konkrečiai temai" (*Pierwszy internetowy słownik poprawnej polszczyzny* - dobrysownik.pl).

Leksykon (słownik encyklopedyczny, z późn. gr. *leksikón*) – uporządkowany zbiór wiedzy ujęty w formie hasel wraz z ich podstawowymi opisami, lub też zawierający wiedzę encyklopedyczną w formie skondensowanej. Jest formą pośrednią pomiędzy słownikiem opisującym hasła czysto definicyjnie, a encyklopedią, zawierającą artykuły bogato opisujące przedstawiane tematy. Leksykon może być specjalistyczny, opisując wybraną tematykę wiedzy, lub też dotyczyć tematyki uniwersalnej. Czasami leksykonem nazywa się również typową encyklopedię, o ile dotyczy ona wąsko określonej tematyki.

Leksikonas (enciklopedinis žodynas, iš gr. *leksikón*) - susistemintas žinių rinkinys, sudarytas iš antraščių žodžių su pagrindiniais jų aprašymais arba kuriame kondensuota forma pateikiamos enciklopedinės žinios. Tai tarpinė forma tarp žodyno, kuriame straipsniai aprašomi tik galutiniu būdu, ir enciklopedijos, kurioje yra straipsnių, išsamiai apibūdinančių pateikiamas temas. Leksikonas gali būti specializuotas, aprašantis pasirinktą žinių dalyką, arba jame gali būti aptariami universalūs dalykai. Kartais leksikonas dar vadinamas tipine enciklopedija, jei jame nagrinėjama siaura tema.

Jeszcze pełniejsze informacje o leksykonie z typologią leksykonów podaje *Wielka Encyklopedia PWN* (z roku 2003, w artykule autorstwa Włodzimierza Kryszewskiego):

[...] wydawnictwo informacyjne, zawierające w ułożonych alfabetycznie licznych, krótkich jednostkach tekstowych, zw. hasłami, słownikowe definicje nominalne z zakresu trudniejszego słownictwa nar. i obcego oraz podstawowe wiadomości encyklopedyczne (o desygnatach wyselekcjonowanych nazw osobowych, nazw własnych i nazw ogólnych) – dotyczące określonego zakresu tematycznego (l. tematyczny), jednej lub kilku dziedzin wiedzy (l. specjalistyczny) lub wszystkich dziedzin wiedzy (l. ogólny, uniwersalny). L., zw. też słownikiem encyklopedycznym, jest formą pośrednią między słownikiem językowym a encyklopedią.

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Leksykon> (dostęp: 02.12.2016).

Dar išsamesnės informacijos apie leksiką su leksikonų tipologija pateikiama Didžiojoje enciklopedijoje PWN (2003 m., Włodzimierzo Kryszewskio straipsnyje):

[...] informacinis leidinys, kuriame abėcėlės tvarka išdėstyti daugybė trumpų tekstinių vienetų, vadinamų antraštiniais žodžiais, vardiniai žodyniniai sudėtingesnės nacionalinės ir užsienio leksikos apibrėžimai ir pagrindinė enciklopedinė informacija (apie pasirinktą asmenvardžių, nuosavų vardų ir bendrinių vardų žymenis), susijusi su konkrečia temine sritimi (l. tematyczny), viena ar keliomis žinių sritimis (l. specialistyczny) arba visomis žinių sritimis (l. ogólny, universalny). L., dar vadinamas enciklopediniu žodynu, yra tarpinė forma tarp lingvistinio žodyno ir enciklopedijos.

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Leksykon> (žiūrėta 2016 12 02).

Słownik – leksykon – encyklopedia

(J. Bartmiński, *Czym różni się „Leksykon aksjologiczny” od słownika językowego i encyklopedii?*, [w:] *Wartości w językowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4. *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka, Lublin 2018, s. 9-23.

Podstawa różnicowania		Słownik	Leksykon	Encyklopedia
Charakter hasła	wyraz / žodis	+		
Straipsnio tipas	pojęcie / sąvoka		+	
	drzedmiot / daiktas			+
Sposób objaśniania	definicja nominalna/nominalinė definicijas	+		
Aiškinimo tipas	definicja kognitywna/kognityvinė definicija		+	
	definicja realna / realinė definicija			+
Typ wiedzy stanowiącej bazę dla definicji / Eksplikacji	wiedza potoczna / kasdienės žinios	+	+	
	wiedza naukowa/ mokslinės žinios		+	+
Žinių, kuriomis grindžiamos				

- Poetyka gatunku zwanego *leksykonem* nie jest zamkniętym i sztywno traktowanym zbiorem reguł, podobnie jest z encyklopedią, której zakres jest także zmienny. **Wiele zależy od zadań stawianych konkretnym leksykonom przez konkretnych redaktorów (autorów).**
- Žanro, vadinamo leksikonu, poetika nėra uždaras ir griežtai traktuojamas taisyklių rinkinys, tas pats pasakytina ir apie enciklopediją, kurios apimtis taip pat yra kintanti. **Daug kas priklauso nuo to, kokias užduotis konkrečioms leksikonams skiria konkretūs redaktoriai (autoriai).**

Cechy wyróżniające słownika wg Stanisława Gajdy (wyodrębniane przez badacza w ramach 12 parametrów opisu gatunku):
Skiriamieji žodyno požymiai pagal Stanisławą Gajdą (tyrėjo išskirti pagal 12 žanro aprašymo parametru):

Ze względu na:

1. **charakter treści:** zawiera informacje, ew. informacje i dane;
2. **pełność ujęcia:** może to być ujęcie rozwinięte lub pełne;
3. **rozcłonkowanie: poziome i pionowe:** małe;
4. **formę podawczą:** opis;
5. **skonwencjonalizowanie:** duże, ew. średnie;
6. **ciągłość:** wyraźna;
7. **rozmiar:** średni lub mały;
8. **kody:** w zakresie **języka naturalnego** jest to kod teoretycznonaukowy lub popularnonaukowy; w zakresie **kodu pojęciowego** – niepełny lub uproszczony;
9. **prymarność/sekundarność:** prymarność/sekundarność;
10. **funkcje:** w zakresie funkcji informacyjnych – zarówno w zakresie funkcji informacyjnych, jak i dydaktycznych jest to funkcja humanistyczna;
11. **rozrywkowość/autoteliczność:** brak
12. **monolog:** tak

Pagal:

1. **turinio pobūdį:** jame yra informacijos, galbūt informacijos ir duomenų;
2. **aprašymo išsamumą:** tai gali būti išbaigta arba išsami informacija;
3. **pjūvį:** horizontalus ir vertikalus: mažas;
4. **pristatymo formą:** aprašymas;
5. **konvencionalizaciją:** didelė, galbūt vidutinė;
6. **tęstinumą:** aiškus;
7. **dydį:** vidutinis arba mažas;
8. **kodus:** natūralios kalbos požyriui - teoriniai arba mokslo populiarinimo; konceptualaus kodo požyriui - neišsamūs arba supaprastinti;
9. **pirminį / antrinį:** pirminis / antrinis;
10. **funkcijas:** informacinės funkcijos - tiek informacinės, tiek didaktinės funkcijos yra humanistinės;
11. **pramoginiškumą/autotetiškumą:** nėra
12. **monologą:** taip

- Skupię uwagę na słownikach (i leksykonach?) prezentujących polską tradycję ludową, tj. język i kulturę.
- Dėmesį sutelksiu į žodynus (ir leksikonus?), pristatančius lenkų liaudies tradiciją, t. y. kalbą ir kultūrą.
- Skonfrontuję dwa typy słowników, które są poświęcone tradycji ludowej – dialektologiczne i etnolingwistyczne.
- Palyginsiu dviejų tipų žodynus, skirtus liaudies tradicijai - dialektologinį ir etnolingvistinį.
- Po wydaniu pierwszego tomu **SSiSL** w Lublinie i kolejnych tomów **SGP PAN** w Krakowie, powstały przesłanki do refleksji metanaukowej, nad przedmiotem, założeniami i metodami badań współczesnej dialektologii i etnolingwistyki.
- Liubline išleidus pirmąją **SSiSL** tomą ir vėlesnius **SGP PAN** tomus **Krokuvoje**, atsirado prielaidos šiuolaikinės dialektologijos ir etnolingvistikos dalyko, prielaidų ir tyrimo metodų metamokslinei refleksijai.

- Zadania **dialektologii** Marian Kucała, wybitny uczony krakowski, uczeń Kazimierza Nitscha, twórcy tej dyscypliny w Polsce, określił krótko (w EJP 1999):

Dialektologijos uždavinius trumpai apibrėžė (1999 m. EJP) Marianas Kucała, žymus Krokuvos mokslininkas, šios disciplinos Lenkijoje pradininko Kazimierzo Nitscho mokinyš:

„Dialektologia zajmuje się geograficznym zróżnicowaniem języka, a więc badaniem i naukowym opisem dialektów i gwar, tj. mowy ludności wiejskiej”.

"Dialektologija nagrinėja geografinę kalbos diferenciaciją, taigi tiria ir mokliškai aprašo tarmes ir dialektus, t. y. kaimo gyventojų kalbą."

W sformułowaniu kluczowe znaczenie ma formuła **„zróżnicowanie geograficzne”**, zarówno ze względu na akcent stawiany na „różnice”, jak akcent na „geografię”.

Šioje formuluotėje labai svarbi formuluotė "geografinė įvairovė", nes pabrėžiami "skirtumai" ir "geografija".

Dialektologia polska rodziła się w sytuacji wyrazistych podwójnych różnic:

- (a) społecznych, kiedy to inteligencja okazała zainteresowanie ludowi,
- (b) różnic regionalnych, geograficznych.

Lenkų dialektologija gimė esant ryškiems dvigubiems skirtumams:

- a) socialinė, kai inteligentija domėjosi žmonėmis,
- b) regioniniai ir geografiniai skirtumai.

Różnice społeczne sytuowały gwary ludowe („mowę chłopską”) w relacji do polszczyzny „kulturalnej”, „literackiej”, określanej ostatecznie jako „ogólnonarodowa” czy krócej – „ogólna” różnice geograficzne – w relacji jednych gwar (dialektów).

Socialiniai skirtumai liaudies tarmes ("valstiečių kalbą") susiejo su "kultūrine", "literatūrine" lenkų kalba, kuri galiausiai apibrėžiama kaip "visaliaudinė" arba trumpiau - "bendrinė" geografinė - vienos tarmės (tarmių) atžvilgiu.

- **Koncepcja dialektologii dyferencjalnej** nastawionej na rejestrację cech różniących gwary i polszczyznę ogólną dość szybko zderzyła się z **koncepcją opisu integralnego**, systemowego, pełnego i miarę rozwoju dyscypliny dialektologów rozszerzali opisy na cały zasób form i słów obecnych w mowie mieszkańców wsi (Przykładem *Słownik gwar Domaniewka* M. Szymczaka).
- **Diferencinės dialektologijos koncepcija**, orientuota į tarmių ir bendrinės lenkų kalbos skiriamųjų bruožų registravimą, gana greitai susikirto su vientiso, sisteminio, išsamaus aprašymo koncepcija, ir, disciplinai vystantis, dialektologai išplėtė savo aprašymus, apimdami visą kaimo gyventojų kalboje esančių formų ir žodžių spektrą (pavyzdys - M. Szymczako *Domaniewko tarmių žodynas*).
- Równocześnie głębokie zmiany społeczne, jakie zaszły na wsi polskiej, prowadziły nieuchronnie do zacierania różnic społeczno-językowych, integracji gwar i polszczyzny ogólnej, w najlepszym razie do „przełączania kodów”. Językoznawcy wolą obecnie mówić o „języku wsi” (Kąś Józef, Kurek Halina, *Język wsi*, w: Najnowsze dzieje języków słowiańskich *Język polski* red. S. Gajda, Opole 2001, s. 440-459; podobnie Ożóg 200
- Tuo pat metu Lenkijos kaime vykstantys gilūs socialiniai pokyčiai neišvengiamai lėmė socialinių ir kalbinių skirtumų nykimą, tarmių ir bendrinės lenkų kalbos integraciją arba, geriausiu atveju, "kodų kaitą". Šiandien kalbininkai mieliau kalba apie "kaimo kalbą" (Kąś Józef, Kurek Halina, *Język wsi*, in: Najnowsze dzieje języków słowiańskich *Język polski* red. S. Gajda, Opole 2001, p. 440-459; panašiai Ożóg 2004: 221), o ne apie šiuolaikines liaudies tarmes. 4: 221), niż o współczesnych gwarach ludowych.

- **Etnolingwistyka** (w jej wersji praktykowanej w Polsce) ma zakres zainteresowań szerszy: korzysta z danych gromadzonych przez dialektologów, ale też z zapisów folklorystów i etnografów, łączy zainteresowanie formami i słowami ludowymi bez ograniczania się do elementów „dyferencjalnych” (zarówno w sensie społecznym, systemowym, jak regionalnym), rozszerza pole badawcze na teksty, gatunki i style, a także na wierzenia i praktyki (dane „przyjęzykowe”); zmierza do poznania obrazu świata utrwalonego w języku i kulturze danej społeczności, ostatecznie do poznania mentalności ludzi, nosicieli języka i kultury. Jest lingwistyką antropologiczną. Jej fundamentalnym postulatem jest rekonstrukcja podmiotowa, tzn. odtworzenie takiej conceptualizacji świata, jaką wypracowała dana wspólnota. (Bartmiński 2002, t. 8, szp. 380).
- **Etnolingvistika** (Lenkijoje praktikuojama jos versija) turi platesnį interesų lauką: jis naudojami ne tik dialektologų, bet ir folkloristų bei etnografų surinktais duomenimis; jame domimasi liaudies formomis ir žodžiais, neapsiribojant "diferenciniais" elementais (tiek socialine, tiek sisteminė, tiek regionine prasme); tyrimo laukas išplečiamas į tekstus, žanrus ir stilius, taip pat į tikėjimus ir papročius ("adaptaciniai" duomenys); siekiama pažinti konkrečios bendruomenės kalboje ir kultūroje užfiksuotą pasaulio vaizdą, galiausiai sužinoti apie žmoniją, kalbos ir kultūros nešėjų, mentalitetą. Tai antropologinė lingvistika. Jos pagrindinis postulatas yra subjektyvi rekonstrukcija, t. y. tokios pasaulio sampratos, kokią sukūrė tam tikra bendruomenė, rekonstrukcija. (Bartmiński 2002, t. 8, p. 380).
- Etnolingwistyka zajmuje się – zgodnie z rozumieniem przyjętym w kręgu lubelskiego rocznika pod tym tytułem – badaniem nie tylko języka ludowego (gwar, dialektów w relacji do kultury ludowej), lecz także języka ogólnonarodowego („literackiego”) w jego relacji do kultury narodowej. Zob. „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” t. 1-25, Lublin 1988-2013.
- Etnolingvistika - pagal šio pavadinimo Liublino metraštyje priimtą supratimą - tiria ne tik liaudies kalbą (tarmes, tarmes, susijusias su liaudies kultūra), bet ir nacionalinę ("literatūrinę") kalbą, susijusią su nacionaline kultūra. Žr. "Etnolingvistika. Problemy Języka i Kultury" t. 1-25, Liublinas 1988-2013.

- Dla obu dyscyplin lingwistycznych reprezentatywnymi formami wypowiedzi (opracowań) są słowniki. Różnią się jednak zawartością, metodą, ukierunkowaniem – odpowiednio do zasygnalizowanych celów obu dyscyplin.
(o tym będzie mowa na kolejnym wykładzie)

Abiejose kalbotyros disciplinose žodynai yra reprezentatyvios raiškos (studijų) formos. Tačiau jie skiriasi savo turiniu, metodu, tikslu - pagal abiejų disciplinų tikslus.
(apie tai bus kalbama kitoje paskaitoje).

Dziękuję za uwagę!

- Ačiū už dėmesį!